

REGELS VOOR
EEN HAALBAAR
EN ZINVOL LEVEN

Jakoba Oldman

REGELS VOOR
EEN HAALBAAR
EN ZINVOL LEVEN

Jakoba Oldman

Oldman, Jakoba, Regels voor een haalbaar en zinvol leven

Trefwoorden: zelfrechtvaardiging, identiteit, elimineren, ideologie, scheidslijnen, erkenningsdrang, ondermijnen, erfenis, moraliteit, ethiek, cultuur.

Inhoud

Voorwoord	1
Stand van de kennis	7
Goed leven en failliet sterven?	14
De wetten en regels, een moreel verdedigbare praktijk	22
Gebod 1: Ken je grenzen en gebruik je mogelijkheden	25
Gebod 2: Heb de moed om te zijn wie je kunt zijn	31
Gebod 3: Het heden is het enige bezit om geluksmomenten te beleven in het bewustzijn van verleden en mogelijke toekomst	51
Gebod 4: Eer je gegevenheden en de mensen waaruit je voortkomt	61
Gebod 5: Raak bij tegenslag niet in paniek, schrijf je verliezen af en wees tevreden met het besef dat je niets kunt afdwingen en jezelf enkel opnieuw kunt uitvinden	65
Gebod 6: Trek je niet terug uit de wereld	85
Gebod 7: Ga goed om met je primaire levensvoorwaarden	93
Gebod 8: Laat de al te menselijke neiging om mee te tellen en mee te doen je niet fysiek en psychisch uitputten en in een neerwaartse spiraal belanden	101
Gebod 9: Bouw alarmering, noodvoorzieningen en rampenbestrijding in	113
Gebod 10: Toon moed en je bereidheid om, bij iedere positieve kans of gebeurtenis, je recht op ontplooiingskansen, bezit en bescherming uit te oefenen en je sociale rol op te eisen en bijbehorende plichten te vervullen	119
Terugblik en toekomstverwachtingen	125
Overzicht donkere en lichte morele waarnemingen	127
Nawoord	147

Voorwoord

‘Niet het zijn benauwd me, niet het niets, niet de aan- of de afwezigheid van God, maar de samenleving, want zij en zij alleen heeft mijn existentiële evenwicht aan het wankelen gebracht’ (Jean Améry).

Het heeft lang geduurd om een titel te vinden. Waarom was die titel beter dan alle andere? Ten eerste vanwege zijn eenvoud. Hij geeft duidelijk aan dat mensen ordeningsprincipes nodig hebben, omdat anders chaos lonkt. We hebben regels, maatstaven en waarden nodig, voor elk van ons individueel en voor ons samen. We hebben een zin nodig om ons bestaan te rechtvaardigen. We hebben routine en traditie nodig. Orde kan ook excessief worden en chaos kan ons verzwelgen. We moeten op het rechte, smalle pad blijven.

Elk van de tien regels van dit boek, plus de achterliggende essays, bieden een gids tussen orde en chaos, stabiel, ondernemend, transformerend, herstellend en coöperatief genoeg. Daar vinden we de zingeving die het leven met zijn onvermijdelijke lijden rechtvaardigt. Als we correct zouden leven, zouden we de last van ons eigen zelfbewustzijn misschien kunnen dragen. Als we moreel zouden leven, zouden we misschien ons besef van onze eigen teerheid en sterfelijkheid het hoofd kunnen bieden, zonder een gevoel van verongelijkt slachtofferschap, dat eerst wrok teweegbrengt, vervolgens afgunst, en dan wraakzucht en vernietiging.

Als we moreel zouden leven, zouden we ons misschien niet hoeven wenden tot een totalitaire schijnzekerheid, om ons af te schermten tegen het besef van onze eigen tekortkomingen en onwetendheid. Misschien slagen we erin die paden naar de hel te vermijden - en we hebben in de verschrikkelijke twintigste eeuw wel gezien hoe reëel die hel kan zijn.

In een crisis maakt het lijden dat het leven met zich meebrengt het idee dat geluk het eigenlijke doel van de mens is al snel tot een aanfluiting. Zingeving is in de grote verhalen uit het verleden gerepresenteerd, en heeft meer te maken had met karakterontwikkeling in en tegenover lijden dan met geluk. Dit hoort bij de voorgeschiedenis van dit boek. Ik poneer de stelling dat de grote mythes en religieuze vertellingen en dan met name die welke ontleend zijn aan een eerdere orale traditie, een morele bedoeling hadden, en niet louter beschrijvend waren. Ze gingen derhalve niet over hoe de wereld in elkaar stak, maar zeker de laatste zeven geboden uit de Bijbel gaan over hoe een mens zich behoort te gedragen. Geen empirische wetenschap, maar sociale ethiek. In al die verhalen moet de 'held' het onbekende betreden, onontgonnen gebied verkennen, nieuwe grote uitdagingen aanpakken en risico nemen.

De levensweg is een zelfontdekking, aanvaarding en verovering van vrijheid. Als kind kreeg ik geïllustreerde boekjes over Bijbelse figuren cadeau. Even spannend als een detective of indianenverhaal waren ze voor mij. Na een leven van dienstverlening in een katholieke parochie tot het hoogste lekenambt (lering in leiderschap, kloosterorden, ontwijken van wangedrag en respect krijgen voor missionarissen) aan de zij van een dominee lid van een protestantse gemeente

geweest, aan de zij van een ‘zuster’ in contact geweest met Jehovah’s Getuigen, in gezelschap van een niet-gelovige een eredienst bijgewoond toen ik al lang niet meer praktiseerde, een cursus theologie gevolgd als geestelijke verdieping in studententijd, ligt ‘het boek der boeken’ er als een uitdaging om de morele inhoud te scheiden van de verhalen. Geholpen door antropologie, filosofische ethiek, kentheorie en natuurwetenschappelijke kennis was het ontdekken van levenslessen en morele waarden uit de Bijbel, een boek met oosterse mystiek iets wat zichzelf in stand hield en de weg wees. Ik heb er verschillende vertalingen bij gehaald in het Nederlands, daarna in het Spaans. Ik kon de perceptie van concrete gelovigen erbij betrekken en zag nogal wat onderlinge verschillen. Ik heb als wetenschappelijk onderzoek het scepticisme en de relativisering van waarheden van het postmodernisme meegekregen. Ik heb de huidige identiteitsbewegingen, het antikolonialisme, het machtsstreven en misbruik waargenomen en er nadelen van ondervonden. Ik heb de invloed van culturele erfenis, van een religieuze devotie en van rituelen op niet-gelovigen van dichtbij gezien. Ik heb de titel van de geboden gebruikt omdat die een herkenning positief of negatief biedt. Misschien blijven er meer geboden na kritische analyse over; mogelijk is één bestaand gebod nodig en voldoende. Dat lag allemaal open. Opzet was geen dogmatisch fundamentalisme en geen miskennis van wetenschappelijke bewezen feiten. Uitgangspunt was ook dat er ruimte moet zijn voor fictie, voor poëzie en beeldende kunst.

En, los van Bijbelse inspiratie en interpretatie in het licht van moderne rampen en een mensheid die de zelfvernietiging in handen

houdt, hoop ik met het boek een leidraad en vragen te bieden voor het individuele sociale en politieke leven.

In feite bracht het schrijfsproces van dit boek en het ontwikkelen van die regels mij ertoe een standpunt tegen opgelegd of gedwongen gedrag en uitingen in te nemen.

Na de jaren zestig verkeren mensen in een historisch gezien unieke situatie. Ze zijn de eerste generatie die gelijktijdig twee schijnbaar tegenstrijdige ideeën over moraliteit heeft geleerd. Door deze tegenspraak zijn ze vaak gedesoriënteerd en onzeker geworden, niet begeleid, en helaas ook beroofd van een rijkdom waarvan ze het bestaan niet eens kennen.

De eerste foute leerstelling is dat moraliteit relatief is, een persoonlijk waardeoordeel. *Relatief* betekent dat er geen absoluut goed of fout bestaat; moraliteit en de bijbehorende voorschriften zijn niet meer dan een persoonlijke mening, gerelateerd aan je afkomst en opvoeding, aan de cultuur en de periode waarin je bent geboren en getogen. Volgens de heersende visie (inmiddels een soort geloofs-overtuiging) leert de geschiedenis dat religies, naties en etnische groepen ertoe neigen het over fundamentele zaken oneens te zijn, en dat zij dat altijd zijn geweest. Tegenwoordig voegt de postmoderne leer daaraan toe dat de moraal van een groep *niets anders* is dan een poging om macht over een andere groep uit te oefenen. Wanneer het eenmaal een sociale norm is hoe arbitrair de morele waarden van jou en je samenleving zijn, is het dus ‘fatsoenlijk’ om jegens mensen die anders denken of die een andere achtergrond hebben, tolerantie te tonen. Die nadruk op tolerantie is zo overheersend dat voor veel mensen, ‘beoordelend zijn’ ongeveer de ergste karakterfout is die je

kunt hebben. En doordat we dus zowel immoreler als moreler zijn dan we beseffen en dat er alleen sprake van beschaving is wanneer er van bepaalde inperkende regulering en moraliteit sprake is.

Als we allemaal moreel goed leven, zullen we gezamenlijk floreren. Dat nu is een morele misvatting. Zij gaat voorbij aan de bestaanswijzen (religieus, ethisch, esthetisch) die een persoon tot mens maken en die een moreel grondrecht vormen. Dit boek biedt een antwoord op de vragen. 1. Wat kan ik kennen? 2. Wat moet ik doen om die kennis toe te passen? 3. Wat mag ik hopen (te bereiken)? De vierde vraag: Wat is de mens? kan en behoort door de individuele mens in al zijn hoedanigheden en beperkingen beantwoord worden. Dat vraagt moed om te zijn.

Een negatieve uiting moet voor driekwart uit positieve boodschappen bestaan, zeggen communicatiedeskundigen. De moraal daarachter is wellicht dat daarmee volkswoede of tegenstellingen vermeden worden.

De situatie die ik beschrijf heeft een tachtig-twintig karakter. Tachtig procent is negatief en maar twintig positief. Ongeveer de situatie waarin een Nobelprijswinnaar die in een concentratiekamp had gezeten, zich bevond bij zijn opgave om iets onvoorstelbaar wreeds recht te doen en een hoop te wekken en levend te houden. Van de andere kant, als ik de werkelijkheid alleen positief laat uitkomen, is het alsof een ouder een kind alles onthoudt waarmee het zich later een plaats kan verschaffen in de realiteit en zijn of haar eigen weg en vorm kiezen.

Hoe schets ik de cognitieve en emotionele en sociale bevrijding van iemand die de gelegenheid en middelen kreeg uit een arm milieu te

gaan studeren omdat een volksdeel en regio dat als emancipatie aangreep? Hoe laat ik de geluksmomenten beleven van artistieke creativiteit kunnen uiten als tegenhanger van een zware studie die inventiviteit en wetenschappelijke openheid doodde? Hoe schets ik de geestesgesteldheid van twee individuen die door bedrog en mensenhandel gekoppeld worden en een gedeeld leven weten op te bouwen? Hoe kan ik laten zien dat twee mensen verplicht worden om te trouwen en erin slagen daar betekenis en zingeving aan ontlennen? Hoe toon ik het lot als beide partners van elkaar worden gescheiden moeten leven om het leven van een ervan te redden voor de rest van haar leven? Hoe maak ik navoelbaar dat een hoge ambtenaar het einde van zijn loopbaan krijgt aangezegd en zijn functie en positie wordt uitgehold, hijzelf gestigmatiseerd en sociaal geëlimineerd wordt alsof het een strafkamp en niet een onderdeel van een rechts- en verzorgingsstaat betrof die verantwoordelijk was voor het welzijn bij het werk? Moet ik een ingebrand concentratiekampnummer op zijn arm laten fingeren? Moet ik beschrijven hoe demente bewoners van een zorginstelling zichzelf verhongeren als enige verweer tegen mensenwaardige zorg tot ze uit barmhartigheid gedood worden? Kan dat door te getuigen dat een leven betekenis en zin heeft als je één mens het leven redt en een samenleving behoedt voor chaos en gespletenheid tot in intieme relaties, familieverbanden, vriendschappen aan toe?

Zo nee, dan help ik u geloven dat het individuele leven een toeval is in een onverschillig heelal. Zo ja, dan heb ik een verhaal te vertellen en in een actueel en breder perspectief leringen te bieden.